

תורת אמת

שיעורי הגאון רבי חיים ברטלר שליט"א

ליל הסדר – דקדוקים והקפדות¹

ישתה רוב כוס, ואף שבשאר השנה נוהגים לשתות מלוא לוגמיו [כמבואר בסי' רע"א יג], כאן יש להקפיד יותר מכל השנה משום דעת הרמב"ן והר"ן [פסחים קז]. שבר' כוסות יש מצוה לשתות רוב כוס. והנה, דעת הגאונים [הובאה בשו"ע רעג ה] שאם שתה כוס יין יצא ידי קידוש במקום סעודה, ולפ"ז יקפיד במיוחד בכוס ראשונה לשתות רוב כוס בשביל לצאת יד"ח קידוש במקום סעודה, שבליל הסדר יותר מצויה הבעיה וכנ"ל [א. ה. אמנם, הדבר תלוי במח' הפוסקים בסי' רעג שם].

ורחץ. נהגו ליטול ידיים ולא לברך ענט"י [זהגרא בירך], משום דבר שטיבולו במשקה.

והנה, בכרפס ישנם הלוקחים תפוחי אדמה [על אף שודאי הראשונים לא אכלו תפוז"א בכרפס שהרי התפוז"א התגלו רק באמריקה]. אך יש בזה בעיה כיון שדבר שטיבולו במשקה היינו דוקא בידים ולא בכלי, ואף אם בפועל לוקח בהידיים כיון שדרך אכילתו היא בכלי על כן אינו חייב בנט"י, ולכן יקח מלפפון וכדו' שהמנהג לאוכלו בידים והוא חייב בנט"י.

כרפס. בשו"ע [תעג ו] ויקח מהכרפס פחות מכזית. ובי' המשניב [ס"ק נג] לפי שבכזית יש ספק בברכה אחרונה אם יברך אותה או לא, ע"כ טוב יותר שיאכל פחות מכזית שלא יהא בו חיוב כלל לכו"ע. והספק שיש בברכה אחרונה הוא, האם המרור חייב בברכת האדמה באמצע הסעודה או לא, ואם מחויב בבר' האדמה הרי הוא נפטר בברכת האדמה של הכרפס וא"כ אין לברך לאחרי ברכה אחרונה, אך אם אינו מחויב בבר' האדמה א"כ צריך לברך ברכה אחרונה מיד לאחר הכרפס, ועל כן יאכל פחות מכזית ולא ייכנס לספק.

הכוונות שצריך לכוון. קידוש – דאורייתא [ואם חל בשבת יכוון גם על קידוש של שבת]. זכירת יצ"מ [בקידוש] – דאורייתא. כוס הראשונה – דאורייתא. שאר כוסות – דרבנן. הסיבה – תלוי אם הוא חלק ממצוות הלילה או שהוא מצוה נפרדת, ואם הוא מצוה נפרדת יכוון לצאת יד"ח הסיבה מדרבנן. מצה – מצוה דאורייתא. כורך – מצוה דרבנן. ובכל אלו יש לדון מתי בדיוק צריך לכוון, ובשם הגרד"ל שליט"א אמרו שיכוון בתחילת המצוה.

קדש. בשו"ע [תעב יא] 'מצוה לחזור אחר יין אדום. וישנם שנוהגים לערב יין לבן ביין אדום, אך לכאן הם טועים ועוברים על איסור צביעה דאף דקיי"ל [או"ח שכ יט-כ] דאין צביעה באוכלין, מ"מ כ"ז דוקא כשאין לו ענין דוקא בצבע זה, אך כשיש לו ענין בצבע זה מייחייב משום צובע, וכמו שהוכיח הנשמת אדם [כלל כד סעיף ג] מהא דאמרי' בשבת [עה]. 'שוחט משום מאי מייחייב רב אמר משום צובע [שצובע בשר בית השחיטה. רש"י] וכו', צובע במאי ניחא ליה דליתווס בית השחיטה דמא [שיהיה צבוע ברם. רש"י] כי היכי דליחזוה אינשי [שנשחטה היום. שם] וליתו לזיבנו מיניה, מבואר דכל היכא דמתכוין לצבוע חייב אף באוכלים. וממילא ה"ה בנידון דנן, כיון שמתכוין בדוקא לצבע אדום בכח"ג יש צביעה באוכלין וחייב. [א. ה. ועי' בקובץ אור ישראל ח עמ' צב, מש"כ בזה הכ"א].

הנה, בעי' קידוש במקום סעודה. וישנם המקפידים כל השנה שלא לצאת אחרי הקידוש מהחדר ונוטלים ידיים בחדר שאוכלים. אך ישנם שאינם מקפידים על כך וסוברים שנט"י גרידא אינה מגרעת מהמקום סעודה. אולם בליל הסדר שיש הפסק גדול בין הקידוש לסעודה ובר"כ נערכים לצאת ביניהם, יש לכוון בקידוש שיוכלו לצאת באמצע ההגדה.

¹ נערך מתוך שיעור, ובכל דקדוק יש להאריך רבות, וגם רבינו שליט"א האריך בחלק מן העניינים בשיעורים אחרים. כמו"כ השיעור לא עבר הגהת רבינו שליט"א, ולא נכתב בדקדוק ככל צורכו.

אך הרמב"ם [פ"ח מחמץ ומצה הי"ב] כתב 'זלוקח ירק ומטבל אותו בחרוסת ואוכל בזית הוא וכל המסובין עמו - כל אחד ואחד אין אוכל פחות מכזית'. והב"ח הוכיח כן מהא דאמרי' בפסחים [קיד:]: 'היבא דליבא אלא חסא מאי, אמר ר' הונא מברך מעיקרא אמרור בופה"א ואכיל, ולבסוף מברך עליה על אכילת מרור ואכיל, מתקיף לה רב חסדא לאחר שמילא כריסו הימנו חוזר ומברך עליה, אלא אמר רב חסדא מעיקרא מברך עליה בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואכיל, ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה, בסורא עבדי כרב הונא, ורב ששת בריה דרב יהושע עביד כרב חסדא, והלכתא כוותיה דרב חסדא. ואם ננקוט כהשו"ע ושאר ראשונים דבכרפס לא בעי' כזית א"כ מה הקשה רב חסדא, הלא כיון שלא אוכל כזית בכרפס אינו יכול לברך עליו על אכילת מרור [כיון שלמרור בעי' כזית], ועי' דאף בטיבול ראשון בעי' כזית. וצ"ע מה יענו השו"ע וסייעתו על ראיית הב"ח. [ויש לטעון עוד דהלא אין אכילה פחות מכזית, וי"א שכאן הוא רק זכר לאכילה].

ובאמת החזו"א נהג לאכול כזית. וכן נהג אאמו"ר זללה"ה, אך לבני ביתו לא נהג ליתן כזית, אולם נתן למי שביקש.

והרוצה לצאת יד"ח כל השיטות, יאכל בשולחן עורך מלון או אבטיח וכדו' שחייבים בבר' האדמה גם באמצע הסעודה, ויפטור אותם בבר' האדמה של הכרפס, ואז אינו צריך לברך אח"כ ברכה אחרונה, וכמו"כ יהא רשאי לאכול כזית.

מגיד. יש להקפיד שלא יעבור שיעור זמן של שעה וי"ב דקות [שהוא שיעור עיכול] מכוס ראשונה לכוס שניה [אף שלא מברכים ברכה אחרונה אחר כוס ראשונה, מ"מ אם יעבור שיעור עיכול גם לא תועיל ברכה ראשונה]. וכמו"כ יש להקפיד שלא יעבור שיעור של שעה וי"ב דקות מהכרפס עד המרור [ובזה יותר קשה להחמיר בין כוס ראשונה לכוס שניה], בשביל שלא יעבור שיעור עיכול מברכת האדמה של הכרפס עד אכילת מרור.

והעצה לזה הוא לא להאריך במגיד. וכל גדולי ישראל נהגו לקרוא ההגדה כמעט בלא הוספות, וכן נהגו בבית אאמו"ר זללה"ה לקרוא ההגדה בלא שהיות.

אך מי שכן מאריכים אצלו במגיד ורוצה להקפיד שלא יעבור שיעור עיכול, יקפיד לאכול את הכרפס האחרון, ולאכול את המרור הראשון,

באופן שיעבור כמה שפחות זמן מכרפס למרור. ואם גם זה לא מספיק יאכל מעט כרפס באמצע מגיד, או שישתה יין באמצע ההגדה [שהרי בין הכוסות מותר לשתות כמבו' בסי' תעג ג]. אך דעת הרמב"ן [במלחמות ה' כד. מדפי הרי"ף] שאינו רשאי להפסיק בשתיה מתחילת מגיד. ועל כן ישתדל לאכול או לשתות מעט מיד קודם אמירת מה נשתנה, ויאמר מה נשתנה האחרון. ובדיעבד ודאי רשאי לסמוך על הדעות שיכול לשתות לאחר ההגדה, ויכון שלא לצאת בזה יד"ח ד' כוסות.

[ושמעתי שהגר"ג קרליץ זללה"ה הורה [למי שאוכל כזית בכרפס] לברך בורא נפשות לאחר הכרפס, אך לפ"ז המרור לא נפטר מהכרפס ויישאר בספק לגבי האדמה].

רחצה. נהגו שהילד מכריז קודם כל שלב בעריכת הסדר את השמות, 'קדש' ו'רחץ' וכו', ויש לזהר שלא יכריז 'מוציא' 'מצה', משום הפסק. ואצלנו נהגו להכריז קודם רחצה את כולם. [ולנוהגים לא לדבר עד אחר כורך, יכריז גם את 'מרור' ו'כורך'].
הטעם שנוטלים ידיים טוב [על אף שכבר נטלו לכרפס], מבואר בראשונים משום שבד"כ הידיים נטמאות במהלך סדר ההגדה, וכיום הידיים יותר שמורות ועל כן יש לזהר בשעת ההגדה לחכך בראשו או ליגע במקומות המכוסים באופן המצריך נטילה, בשביל שלא תהא ברכה לבטלה.

החזו"א היה שוטף ידיים כל שבת לאחר הקידוש קודם נט"י, והסטייפלער טען שזה משום שחשש שידיו יבשות והמים לא מגיעים לכל מקום, אך אאמו"ר זללה"ה סבר שהוא משום שידיו היו 'דביקות' מהמיץ-ענבים [ונפק"מ באמצע שבוע]. וכשנוטל ידיים במים מרובים נפתרות הבעיות הנ"ל [והוא גם סגולה לעשירות].

מצה. דעת החזו"א [או"ח לט] שכזית הוא 50 סמ"ק [כיון שכזית הוא חצי כביצה, ודעתו שכביצה הוא 100 סמ"ק, כיון שהביצים של פעם היו גדולות בכפליים מהביצים של היום, וכדעת הנוב"י בצל"ח פסחים קטז]. והנה, דעת התוס' [יומא פ.] שכזית הוא חצי כביצה, אך דעת הרמב"ם שכזית הוא פחות משליש ביצה. ובדע"ץ החזו"א ישנם שני חומרות גדולות - שכזית זה חצי ביצה, ושהולכים לפי הזיתים של פעם [במעשה רב מובא שהגר"א אמר שכזית הוא שליש כף, ואמנם, איננו יודעים מה היה גודל

הכף אצל הגר"א, אך ברור שזה היה דבר שנכנס לפה]. וב7-5 סמ"ק עבר את הזית של היום.

ובתרגום למצות שיעור חזו"א הוא 25-27 גרם. [כך כתב הרב חיים בניש בספרו, וכן נראה בשיעורים של תורה להקה"י]. אך הגר"מ שטרנבוך טחן את המצות בשיעור הנ"ל ומצא שהם פחות מ-50 סמ"ק, ושלה לשאול את אאמו"ר זללה"ה. ואאמו"ר זללה"ה הלך להקה"י ואמר לו הקה"י שגם הוא מדד כן וגם לו יצא כך, אך מה לעשות שכך עשה החזו"א. ואאמו"ר זללה"ה חשב ומדד ומצא שמצטרף עם הריות.

אך עדיין יש בכך בעיה כיון שחלק נתקע בשיניים וחלק נופל מהפה, ועל כן יקח 31-33 גרם. [ובאמת בזה יש לזוהר כל השבעה ימים, ולא רק משום המצוה-קיומית לדעת הגר"א, אלא משום שיעור לברכת המזון שהרי האוכל פחות מכזית אינו מברך ברהמ"ז, ובמצות מצוי מאד [בעיקר במצות יד] שאוכלים שיעור כזית מצומצם ואם נופלים לו פירורים בשעת אכילתו נמצא שאכל פחות מכזית].

שיעור כדי אכילת פרס - י"א 2 דקות וי"א 4 דקות, וראוי להחמיר 2 דקות. ויש בראשונים שיטות להחמיר לאכול את הכזית בב"א [כי מג"א תעה ד]. ולכל הפחות לא להפסיק באמצע האכילה. ובביאור שיטת הראשונים הנ"ל, ידוע שמהרי"ל דיסקין נהג להכניס לפה כזית ואז לבלוע בב"א. וכן נהג אאמו"ר זללה"ה. והחסרון בשיטת מהרי"ל הוא שכשמכניס לפה ממילא נבלע חלק ולא מצטרף לכזית. ועל כן ראוי להחמיר לאכול השיעור הגדול, בשביל שגם אם יבלע חלק, מ"מ כזית מהשיעור הקטן יבלע בב"א.

מרור. יקפיד לאכול הראשון בשביל שלא יעבור שיעור עיכול מברכת האדמה של הכרפס, וכנ"ל.

מין המרור. רוב עם ישראל נוהג לאכול חסה, ויש לזוהר ללעוס כיון דקיי"ל [פסחים קטז:] בלע מרור לא יצא. ואע"פ שבלעיסת החסה אין תוספת מרירות, מ"מ כיון שבמין החסה יש מרירות, על כן יש ענין ללעוס את המין המר, ודו"ק. [החזו"א [או"ח קכד] סבר שבחסה לא יוצאים יד"ח מרור, והחזו"א שיניקים תמיד לעגו לאלו שאכלו חסה, ואמרו להם 'תלעסו, שיהיה לכם קצת מר'].
ובהרבה בתי ישראל נהגו לאכול חזרת - חריין, וכן נהג אאמו"ר זללה"ה. אמנם, אצלנו בבית

באופן כללי גם בשאר ימות השנה לא אכלו חסה מחשש לתולעים. ויש לדעת, שהחסה של פסח מלאה בטרימיטים יותר משאר השנה, גם משום שזו העונה של הטרימיטים, אך גם משום שבפסח יש ביקוש גדול לחסה ועל כן הבר"ץ נאלץ להוריד את רמת הכשרות בחסה, ורמת הכשרות של הבר"ץ לחסה בפסח, היא כרמת הכשרות של כשרויות 'ויא' ו'אפרתי' בשאר ימות השנה. וכן כשמכשירים את החסה ראוי לזוהר להחמיר קצת יותר מהוראות המפעל, כיון שבעלי המפעל תמיד נלחמים עם הכשרויות על כך שצורת ההכשרה של החסה תהיה כמה שיותר פשוטה וקלה, ועל כן תמיד בסוף מגיעים לפשרות וקולות מסוימות עם המפעלים, ועל כן ראוי להחמיר מעט ולהוסיף יותר סבון ומים. [ובאמת, יש קצת חסרון לשטוף את החסה במים וסבון בגלל שמבטל את טעם המרור, אך עדיף לבטל עשה דרבנן של מרור [בזה"ז], מאשר לעבור על איסור דאורייתא של אכילת תולעים].

ובאכילת החריין יש חסרון בכזית, כיון שבשונה מהחסה שבקלות אפשר לאכול ממנה כזית, בחריין קשה מאד לאכול כזית תוכ"ד אכילת פרס. ומחמת זאת, נהג אאמו"ר זללה"ה שאחד יוציא את כולם בברכה של על אכילת מרור, בשביל שאם אחד מהמסובים יצליח לאכול כזית עם כל התנאים - כולם יצאו.

הגר"א גירד את החריין קודם הסדר בשביל שלא יפוג טעם המרור, וכשחל בשבת סמוך לשקיעה. ויש המגרדים במעבד מזון, אך קשה למצוא את הדיסקית המצאימה לכך, כיון שאם חותך מידי גס זה מסוכן, ומידי דק מאבד את החריפות. ובר"כ בפומפיה יותר קל למצוא את השיעור המתאים.

ולכאוי' יל"ד מה הבעיה שיפוג טעם המרור הלא סו"ס נשאר בזה טעם המרור. ואמר אאמו"ר זללה"ה שהחשש הוא שמא בחתיכות החיצוניות פג כבר כל הטעם ומה שמרגישים טעם מר הוא משום החתיכות הפנימיות. [פעם בליל הסדר דפק אצלנו ר' יודיל בויאר לבקש חריין משום שחשש שהמרור שלו לא היה מספיק חריף].

50 סמ"ק במרור הוא חומרא גדולה, ואפשר להקל בשליש ביצה.

בשנה אחת הביאו כשרות ב"י מרוד מצרפת, וזה טוב בשביל המעשר, ואכ"מ².

חרוסת. כאשר פסח יוצא בשבת מכינים אותה בער"ט. וישנם כאלו שמקבלים את החרוסת מבני משפחה וכדו', וכיון שהיא מידי סמיכה ומוצקת הם מוספים יין בשביל לרככה ולדללה. אך אאמו"ר זללה"ה עשה את החרוסת קשה מאד משום שחשש שהמרוד יספג בה. ולכא' מותר להוסיף יין בשבת ואי"ז לש כיון שהוא רק מדלל, אך אם החרוסת היתה מאד מגובשת יש בעיה להוסיף יין משום לש, וכיון שהגדרים בזה לא בכרורים דיים, על כן ראוי שלא להוסיף יין.

שולחן ערוך. כנ"ל שראוי לאכול אבטיח וכדו' שע"ז תחול ברכת הארמה של הכרפס, ובזה ייפטר מברכה אחרונה לאחר הכרפס.

צפון. בהגדות כתוב ליקח ב' כזיתים – אחד כנגד פסח ואחד כנגד חגיגה. ואאמו"ר זללה"ה אחז שאי"ז עיקר הדין אלא חומרא, ורק מי שרצה אכל ב' כזיתים.

והנה, דעת הגר"א שבכל כזית וכזית מקיימים מצוה, ועל כן ראוי להחמיר לכוון גם בכורך יד"ח מצות אכילת מצה [אך יש לזהר שהמצות שמורות לשמה], שאף באפיקומן ראוי לכוון כך, אך יש לדון משום ששם כבר היה הפסק בין ברכת על אכילת מצה לאכילת האפיקומן, משא"כ בכורך.

הלל. בכוס אחרונה נהוג לשתות את כל הכוס, ולכל הפחות רביעית משום ברכה אחרונה. ומי שקשה לו יכול לבקש מאחרים שיוציאו אותו.

בפשקווילים, אך משום שחששו לסכסוכים, על כן ביקשו מהרב זרצקי שיפרסם את זה בשמו, כך שמעתי ממשגיח ברבנות.

² אגב, יש בעיה בכשרות הרב לנדא שטוענים שאין בעיה בתולעי דגים, ופעם הבר"ץ יצא ע"ז